

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"

O.X. Xamidov

2020 yil "30" 08

**HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI FANIDAN
FAN DASTURI**

Bilim sohasi: 300000 – Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot
Ta'lim sohasi: 310000 – Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar
Ta'lim yo'nalishi: 5210203 – Psixologiya (amaliy psixologiya) ta'lim
yo'nalishi

Buxoro – 2020

Fan/modul kodi HFXT404	O'quv yili 2023-2024	Semestr 8	ECTS - Kreditlar 4	
Fan/modul turi Tanlov	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 6 soat	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Hayot faoliyati xavfsizligi	24	96	120

2.	<p>I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni</p> <p>O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining hayoti va sog'lig'ini inson faoliyatining barcha sohalarida muhofazalashda „Hayot faoliyati xavfsizligi“ (HFXT) fani asosiy o'rinlardan birini egallaydi.</p> <p>Ushbu dastur ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar natijalari, ishlab chiqarish va hududiy xavfsizlik muammolarining inson hayoti xavfsizligiga ta'siri masalalarini qamraydi. Zero hozirgi vaziyatda xavfsiz hayotni ta'minlash masalalari eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Chunki texnosferada ishlab chiqarish jarayoni buzilishi, ishlovchilar uchun sanitariya va gigiena me'yor va qoidalarini yaratilmasligi, muhit rivojlanishdagi noxush vaziyatlarning murakkablashuvi, davlatlar o'rtasida insoniyat hayotiga xavf-xatar soluvchi holatlarning ro'y berishi, insoniyat tomonidan qo'llanilayotgan turli zaharli va zaxarli moddalar va vositalar ko'plab xavflarni yuzaga keltirib, insonlarning hayotiy faoliyatiga, sog'lig'iga, atrof-muhit tozaligiga va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga tahdid solmoqda. Shu sababli ham mamlakatimizning eng muhim va kechiktirib bo'lmaydigan vazifalari qatorida aholi hayotining xavfsizligini ta'minlash masalalari dolzarb o'rin olgan. Aynan shu muammolarning echimini "Hayot faoliyati xavfsizligi" fani o'rganadi.</p> <p>Fanning o'quv rejadagi boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviyligi</p> <p>Insonlarni texnosferadagi faoliyati xavfsizligining asoslarini o'rganish avvalo, tirik mavjudotlarning o'zaro va atrof-muhit bilan bir-biriga munosabati to'g'risidagi umumiy bilimlarda HFXTning o'rnini bilishdan boshlanadi. "Hayot faoliyati xavfsizligi" fanini o'qitish talabalarning o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy hamda umumkasbiy va ixtisoslik fanlardan olgan bilimlariga tayangan holda olib boriladi.</p> <p>Fanning ilm-fan va ishlab chiqarishdagi o'rni</p> <p>Hayot faoliyati xavfsizligi fanini o'rganish nafaqat texnosferada xavflar tug'ilganda, balki ishlovchilarni kasb kasalligiga chalinishlarini qisqartirish, baxtsiz hodisalar oldini olish shuningdek, biosferada (atrof-muhitda) yuz beradigan favqulodda vaziyatlarda insonlar o'limi va moddiy zararlarni miqyosini kamaytirish imkonini beradi.</p> <p>2. O'quv fanining maqsadi va vazifalari</p> <p>Fanni o'qitilishdan maqsad – talabalarni aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish, shuningdek hayot faoliyatlarida yuzaga</p>
----	--

keladigan xavflarning kelib chiqish sabablarini, omirlarini, oqibatlarini va ularni yo'qotish qoidalarini, xavfsiz ish sharoitlarini yaratish, tabiiy, texnogen, ekologik va boshqa tuzdagi favqulodda vaziyatlardan aholini himoya qilish, ularni nazariy va amaliy jihatdan himoyalash, jaborlanganlarga va kasallarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish hamda yong'in sodir bo'lishini oldini olish va yong'in xavfsizligini amal qilish qoidalarini o'rgatishni tashkil etish yo'llari va uslubiyotlari bilan tanishtirishdan iborat.

Fanni o'rganishning asosiy vazifalari:

- talabalarni turli favqulodda vaziyatlarning umumiy tavsiflari, kutilishi mumkin bo'lgan oqibatlari, favqulodda vaziyatlarning oldini olish, talafotlarini kamaytirish va favqulodda vaziyat oqibatlarini bartaraf etish tadbirlari bilan tanishtirish;

- oliy o'quv yurti tomonidan olib boriladigan tadbirlarni hisobga olgan holda fuqaro muhofazasi tizimini o'rganish;

- talabalarda O'zbekiston milliy xavfsizligini ta'minlash sohasida fuqaro muhofazasi tadbirlari, vazifalari muhimligini, shuningdek favqulodda vaziyatlarda o'ziga va o'zaro birinchi tibbiy yordam ko'rsatishga mas'uliyat bilan yondoshishni tarbiyalash;

- talabalarga favqulodda vaziyat xavfi tug'ilganda va sodir bo'lganda ma'naviy – ruhiy barqarorlik sifatlarini singdirish;

- talabalarga tinchlik va harbiy davrlarda sodir bo'ladigan favqulodda vaziyatlar sharoitida to'g'ri harakat qilishni, aholini muhofaza qilish usullarini, favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish chog'ida qidiruv - qutqaruv ishlarini tashkil etish va o'tkazish asoslarini, xalq xo'jaligi ob'ektlari (muassasalar) faoliyatining barqarorligini oshirish usullarini o'rgatish;

- hayotiy faoliyatda yuzaga keladigan xavflarni identifikatsiyalash va ularni o'rganish;

- ishlab chiqarish jarayonlarida xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish;

- texnosferada kasb kasalliklarini kamaytiradigan va baxtsiz hodisalarni oldini oladigan chora-tadbirlarni o'rganish;

- aholini tabiiy ofat, avariya va halokatlardan himoyalash usullariga o'rgatish;

- zararlangan shikastlanish o'choqlaridagi fuqarolarni qutqarish va tiklov ishlarini o'tkazish;

- yong'in qarihi xavfsizlik choralarini ko'rish;

- jarohat olganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsatish va boshqa muhim vazifalarni bajara oladigan bilim;

- ko'nikma va kasbiy malakaga ega insonni tarbiyalashga qaratilgan.

III. Asosiy nazariy qisim (ma'ruza mashg'ulotlari)

1- mavzu. Hayot faoliyat xavfsizligining nazariy asoslari. Hayot faoliyat xavfsizligi fanining maqsadi va vazifalari. HFXT nazariyasining asosiy tushuncha va ta'riflari. Hayotiy faoliyat xavfsizligining qonuniy-huquqiy negizi va boshqartirish.

2- mavzu. Favqulodda vaziyatlar haqida tushuncha. Tabiiy ekologik va

texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlar. Zilzila, uning yuzaga kelish sabablari. Zilzilaga qadar, zilzila vaqtida va zilziladan so'ng amalga oshiriladigan chora-tadbirlar.

3- mavzu. Birinchi tibbiy yordam ko'rsatishning umumiy tamoyillari. Qon ketish va uning turlari. Birinchi tibbiy yordam ko'rsatishning umumiy tamoyillari. Yuqori nafas yo'llarini tiklash. Qayta jonlantirish. Qon ketish turlari va sabablari. To'xtatish usullari.

4- mavzu. Yuqumli kasalliklar haqida umumiy ma'lumot. O'ta xavfli yuqumli kasalliklar. Asosiy xususiyatlari, kelib chiqish sabablari, tavsifi, asosiy klinik belgilari va oldini olish chora-tadbirlari.

IV. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1- mavzu. Mehnat faoliyatining tengligi va og'irligini baholash. Mehnat muhofazasi haqida tushuncha. Mehnat muhofazasiga doir tadbirlarni rejalashtirish va tashkil qilish. Mehnat muhofazasi qonunlari buzilganligi uchun javobgarlik turlari.

2- mavzu. Nafas va teri yo'llarini himoyalovchi individual vositalar. Shaxsiy himoya vositalari to'g'risida tushuncha. Protivogazlar, respiratorlar va ularni ishga tayyorlash. Binolarda tabiiy gazlarning sizib chiqishini va fuqarolarning gazlardan zaharlanishini oldini olish chora- tadbirlari. Terini himoyalovchi individual vositalar to'g'risida tushuncha. Himoyalovchi to'plamdan foydalanish. Umum harbiy himoya to'plami. Individual himoya vositalarini saqlash qoidalari.

3- mavzu. Tibbiy evakuatsiya bosqichlarida jonlantirish. Qon ketishi va birinchi yordam ko'rsatish. FVlarda ikastlanganlarga tez tibbiy yordam ko'rsatish tarmoqlari va ularning vazifalari. Birinchi tibbiy yordam ko'rsatishning asosiy tamoyillari. Qon ketish turlari va sabablari. Qon ketishlarni to'xtatish usullari.

4- mavzu. Cho'kishlar. Kuyishlar. Sovuq urishi va issiq urishlari. Cho'kishlar, turlari va ularda birinchi yordam. Kuyish tushunchasi va ularning tasnifi. Kuyishlarda birinchi yordam. Kuyish shoki. Elektrotravma va unda tibbiy yordam ko'rsatish. Sovuq urishi va issiq urishlari birinchi yordam ko'rsatish.

5- mavzu. Desmurgiya va transport immoblizatsiyasi. Bog'lamlar haqida tushuncha. Turlari, tayorlanishi, foydalanish, birinchi yordam berishda qo'llay olish. Shirastlanishlarda birinchi yordam ko'rsatish.

6- mavzu. Radiatsion va kimyoviy vaziyatni baholash. Zamonaviy qirg'in qurollari tasnifi. Yadro quroli, yadro qurolining shikastlovchi omillari. Radiatsiyaviy razvedkada ishlatiladigan dozimetrik nazorat asboblari. Kimyoviy qurollar va ularning tasnifi. Kimyoviy moddalardan zaharlanish. Radiatsion va kimyoviy vaziyatni baholash.

7- mavzu. Zararlanganlarga yordam ko'rsatish uchun ishlatiladigan tibbiy muhofaza vositalari. Zararsizlantirish turlari va usullari. Tibbiy vositalar to'plamidan foydalanib zararlanganlarga yordam ko'rsatish. Aseptika va antiseptika tushunchalari. Degazatsiya, dezaktivatsiya, dezinfeksiya va

uning usullari to'g'risida tushuncha.

8. Yong'in sodir bo'lgan joylardan chiqishda evakuatsiya yo'llarini mo'ljallash. Yong'in tog'risida umumiy tushuncha, oldini olish. Yong'inga qarshi texnika, yong'inlarni o'chirish usullari va vositalari. Yong'in-portlash xavfi mavjud bo'lgan ob'ektlardagi avariyaalar.

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
masofaviy ta'lim.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari va uslublarini tahlil qilish.
2. Tabiiy, texnogen, ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar.
3. O'zbekistonda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan texnogen xavflar.
4. Markaziy Osiyoda bo'lishi mumkin bo'lgan tabiiy xavflar.
5. Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT)ning strukturaviy tuzilishini o'rganish.
6. "Xavfli ishlab chiqarish ob'ektlarining sanoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
7. Faoliyatning turli bosqichlarida xavfsizlik shartlarini tahlil qilish.
8. Faoliyat xavfsizligini ta'minlashning ergonomik ko'rsatkichlarini tahlil qilish.
9. "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
10. "Fuqaro muhofazasi to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
11. "Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
12. Xalqaro terrorizm va terroristik tashkilotlar.
13. "Sanitariya nazorati to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
14. "Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
15. "Chiqindilar to'g'risida"gi qonun bandlarini o'rganish.
16. Qon ketish va qon ketish turlari.
17. Sovuq urishning darajalari.
18. Sinish turlari. Tez yordam.
19. Kuyish darajalari. Tez yordam. Cho'kishlar haqida ma'lumot.
20. Ta'sirlantiruvchi kuchga ega bo'lgan ZMlar. Asabga ta'sir etib falaj qiluvchi zaharli moddalar.
21. Vabo, o'lat kasalliklari.
22. Yong'indan himoyalashning zamonaviy texnik vositalari.

	<p>23. O't o'chiruvchi moddalar va ularning xossalari. 24. Davlat yongin xavfsizligi xizmati. 25. Respublika bo'yicha yong'inlar sodir bo'lishi va ularda ko'riladigan zararlar to'grisida statik ma'lumotlar tahlili.</p> <p>Mustaqil ta'lim jarayonida talaba mustaqil ishlarni o'qituvchi ko'rsatmasiga binoan referat tayyorlash, konspektlar tayyorlash, mavzu yuzasidan bukletlar, albomlar tayyorlash, maketlar chizish va uni tayyorlash internet materiallarini mustaqil tayyorlab kelish kabi topshiriqlarni bajarish va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</p>
	<p>VI. Talabalarning fan bo'yicha, bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablar "Hayot faoliyati xavfsizligi" o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiradigan masalalar doirasida bakalavr:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bilimlarning bir butun tizimi bilan o'zaro bog'liqlikda ushbu fanning asosiy muammolari to'g'risida; - o'z bo'lajak kasbining mohiyati va ijtimoiy ahamiyati to'g'risida; - xavf-xatarlarni identifikatsiyalash; - xavfsizlikni ta'minlash tamoyillari, uslublari va vositalarini tahlil qilish; - faoliyatning xavfsiz sharoitlarini loyihalash; - ishlab chiqarish sanitariyasi va mehnat gigienasi to'g'risida tasavvurga ega bo'lish; - hayot faoliyati xavfsizligini ta'minlash sohasida qabul qilingan qonun hujjatlari va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarning asosiy talablarini; - faoliyat xavfsizligi sharoitlarini yaratishda mansabdor shaxslarning vazifalari va javobgarliklarini; - ishlab chiqarishdagi jarohatlanish va kasb kasalliklarini tahlil qilish uslublarini; - xavfli va zararli ishlab chiqarish omillarining yuzaga kelishining oldini olish usullarini; - ishlab chiqarishda mikroiklimning gigienik me'yorlarini tashkil etishni; - ishlab chiqarish tarmoqlarida xavfsiz ish sharoitini tashkil etishni; - elektr qurilmalari, uskunalar, mashina va mexanizmlarni ishlatganda, texnik xizmat ko'rsatganda va ta'mirlashda ko'riladigan asosiy texnika xavfsizligi talablari; - zararsiz ish sharoitini ta'minlovchi umumiy va shaxsiy himoya qilish vositalari; - yong'in chiqish sabablari, ular oldini olish va o'chirishning tashkiliy va texnik vositalari; - favqulodda vaziyatlar turlari, ularning kelib chiqish sabablari, oqibatlarini tahlil qilish uslublari; - favqulodda vaziyatlarda insonlar va moddiy boyliklarni saqlash va qutqarish tamoyillari, uslublari va vositalari to'g'risida tushunchaga ega bo'lishi; - favqulodda vaziyatlarda insonlar va moddiy boyliklarni saqlash va

	<p>qutqarish vositalarini ishlatish bo'yicha ko'nikmaga ega bo'lishi; - turli holatlarda jabrlanganlarga birlamchi tibbiy yordam ko'rsata olish; - texnika, elektr va yong'in xavfsizligi talab va me'yorlarini tez va qatiylik bilan bajarish malakalariga ega bo'lishi kerak.</p>
4.	<p>VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: ma'ruzalar; interfaol keys-stadilar; amaliy mashg'ulotlar (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar); guruhlarda ishlash; taqdimotlarni qilish; individual loyihalar; jamo bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.</p>
5.	<p>VIII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish vajoriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.</p>
6.	<p>Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari</p> <p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ўзбекистон Республикаси «Таълим тўғрисида»ги қонуни. –Т. Ўзбекистон, 2020 й. 2. О.Р. Yuldashev, Sh.G. Djaborova, O.T. Xasanova. Hayot faoliyati xavfsizligi. –Т Darslik "Toshkent-Iqtisodiyot", 2014.– 268 b. 3. Yormatov G'.Yo. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –Т. "Aloqachi", 2009. – 348 b. 4. Nigmatov I., Tojiev M.X. "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi" Darslik.-Т.: Iqtisod-Moliya. 2011. -260 b. 5. Безопасность жизнедеятельности. /Под.ред. Михайлова Л.А. Киев – Харьков – Минск, 2007. 301 с. 6. Микрюков В.Ю. Безопасность жизнедеятельности. Уч.пособие.- М.: Ростов – Дон. 2006. 7. Очилова Н.Р, Шарофутдинова Р.И, Муратова Г.С. "Хаёт фаолияти хавфсизлиги" Ўқув қўлланма-Т. 2019. <p style="text-align: center;">Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "Фуқаро муҳофазаси тўғрисида"ги қонун. 26.05. 2000 йил. 2. О'zbekiston Respublikasining "Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklaridan majburiy davlat ijtimoiy sug'urtasi to'g'risida"gi qonuni. 10.09.2008 yildagi O'RQ-174-son. 3. "Хавфли ишлаб чиқариш объекларининг саноат хавфсизлиги тўғрисида"ги қонун. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. –Т.: 2006, 39-сон. 4. "Ёнғин хавфсизлиги тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси

	<p>конуни, 2009.</p> <p>5. “Чикиндилар тўғрисида”ги қонун. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, –Т.: 2007, 50-51-сон.</p> <p>6. О‘zbekiston Respublikasining “Аholining sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to‘g‘risida”gi қонун, 26.08.2015 yildagi О‘RQ-393-сон.</p> <p>7. О‘zbekiston Respublikasining 15.12.2000 yildagi “Terrorizmga qarshi kurash to‘g‘risida”gi қонун.</p> <p style="text-align: center;">Internet saytlari</p> <p>1. http://my.gov.uz - О‘zbekiston Respublikasi hukumat portali.</p> <p>2. http://lex.uz - О‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.</p> <p>3. http://ziyonet.uz - Ta’lim portal.</p> <p>4. www.- mchs.uz.gov. Фавқулодда вазият вазирлиги сайти.</p>
	<p>Fan dasturi Ekologiya va geografiya kafedrasining 2020 yil “27” avgustdagi 1 - son yig‘ilishida muhokamadan o‘tgan va fakultet kengashida muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.</p> <p>Fan dasturi “tabiiy fanlar fakulteti ilmiy kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan. (2020 yil “28” avgustdagi 1 - sonli bayoni).</p> <p>Fan dasturi Buxoro davlat universiteti o‘quv – uslubiy kengashining 2023 yil “19” avgustdagi 1 - sonli bayoni bilan tasdiqlangan.</p> <p style="text-align: center;">Tabiiy fanlar fakulteti dekani E.D. Niyozov</p> <p style="text-align: center;">Ekologiya va geografiya kafedrasining mudiri Y.D. Xolov</p>
8.	<p>Fan/modul uchun mas’ullar:</p> <p> A.N. Asadullaev – BuxDU, “Ekologiya va geografiya” kafedrasining o‘qituvchisi.</p> <p> G.S. Muratova – BuxDU, “Ekologiya va geografiya” kafedrasining o‘qituvchisi.</p>
9.	<p>Taqriizchilar:</p> <p> U.T. Norboeva - BuxDU, “Ekologiya va geografiya” kafedrasining professori.</p> <p> M.I. Mustafoyeva - BDTI, Tibbiy biologiya kafedrasining dotsenti, biologiya fanlari nomzodi.</p>